

*Божко С.О. *, Божко Я.О. ***

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ І БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Після закінчення холодної війни основні вузли протиріч та нестабільності змістились з глобального на регіональний рівень міжнародних відносин. Помітно зменшилася небезпека масштабного міждержавного зіткнення. Натомість у нових умовах загрози безпеці набули багатопланового, транскордонного характеру і стали значно менш прогнозованими: тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, етнічні, соціальні і релігійні конфлікти, торгівля наркотиками, міграційні потоки, проблеми екології, недостатність ресурсів у світовому масштабі і т.д. Побоювання зовнішньої агресії, яке існувало сторіччями поступається місцем перед внутрішньою небезпекою. Для переважної більшості європейців на першому місці – турбота про безпеку соціальну та особисту.

У пост-конфронтаційний період якісно змінився характер нових конфліктів; через ерозію порядку та стабільності у світі і внаслідок усунення ядерного стримування конфлікти стали не лише тривалішими та частішими, а й жорстокішими – головною їхньою жертвою стало цивільне населення.

За даними Міжнародного інституту дослідження проблем миру (СІПРІ), під час конфліктів кінця ХХ ст. понад 90 % людських утрат склало цивільне населення (для порівняння: в роки Першої світової війни співвідношення між цивільними та військовими жертвами становило 5 % до 95 %, під час Другої світової війни – 75 % до 25 %).

В контексті процесів глобалізації, а конкретніше її політичного виміру, Європа продовжує залишатися одним з головних суб'єктів нового світового порядку у ХХІ столітті. З одного боку, міць Європи базується на її економічній вазі. З іншого боку, її роль визначається тим, що в Європі діють інститути й механізми переговорних процесів, політичного врегулювання, які хоч і не завжди забезпечують мирне рішення кризових ситуацій (на практиці не існує ніяких колективних заходів врегулювання кризи, передбачених для кожного конкретного випадку; договірні зобов'язання країн-учасниць системи колективної безпеки по наданню спільної допомоги, скажімо, абстрактній жертві агресії в силу їхньої повної невизначеності підлягають конкретизації й витлумачуються або індивідуально, тобто виходячи із власної оцінки необхідності надання такої допомоги або лише в міру готовності країни до участі в колективних акціях), але проте можуть бути основою для створення більш досконалої системи безпеки [1, с. 5].

В результаті припинення біполярного протистояння безпека в Європі зросла, але, як значалось, виникли нові загрози. Водночас збільшилися й можливості для вирішення проблемних питань безпеки. У цих умовах наявні структури безпеки (ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС, Рада Європи) постали перед необхідністю пошуку шляхів розбудови ефективної системи безпеки на континенті.

У зв'язку з новими загрозами перед учасниками системи європейської безпеки постали такі проблеми: по-перше, попередження фрагментації безпеки в Європі та ренаціоналізації по-

* кандидат політичних наук, науковий співробітник НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

літики безпеки в умовах, коли вже не існувало реальної загрози для Європи; по-друге, узгодження політики різних інституцій щодо попередження та врегулювання конфліктів; по-третє, запобігання розповсюдженню технологій для вироблення зброї масового знищення та засобів її доставки, а також тенденції до нарощування арсеналів звичайних озброєнь в усьому світі.

Стосовно двох перших проблем слід зазначити, що специфічний, «європейський» підхід до проблем підтримання безпеки – поняття досить умовне. Він визначає лише деяке загальне русло, в якому ведуться дискусії і приймаються конкретні рішення щодо розвитку співробітництва в сфері безпеки між європейськими країнами. Але кожна з них, як це очевидно, має також свої особливі інтереси, які багато в чому і обумовлюють їхнє відношення до ідей «єдиної оборони» і розвитку об'єднаних тенденцій у сфері військового і невійськового гарантування безпеки. В той же час специфічні інтереси учасників інтеграційного процесу часто стикаються, ускладнюючи або роблячи неможливим проведення узгодженої лінії в питаннях співробітництва в сфері зовнішньої політики і безпеки.

Важливим суб'єктом європейської системи безпеки є Українська держава, яка постала на політичній карті Європи в період переходу від біполярної системи міжнародних відносин часів «холодної війни» до сучасної міжнародної системи, яку для спрощення називають «пост-біполярною». Незалежність України стала однією із значних структурних характеристик такої системи як на глобальному, так і на регіональному – європейському/євразійському рівнях.

Незалежна Україна відразу стала помітним державним утворенням у європейському розкладі сил. Але наша держава як суб'єкт міжнародних відносин ще не має чітко виражені характеристики. Місце й роль України в загальноєвропейській системі, що формується, поки не прогнозовані повністю. Геополітична невизначеність України – не тільки проблема однієї нашої країни, але й перешкода для побудови нової Європи й для закріплення й оптимізації позитивних геополітичних зрушень останнього періоду. Саме тому Україна викликає до себе досить багато уваги й відіграє роль важливого, хоча й пасивного, актора міжнародних відносин [2].

Україна для Європейського Союзу в контексті Спільної зовнішньої і безпекової політики (СЗБП) є країною-партнером. Ставши після розширення 2004 р. безпосереднім сусідом ЄС, вона має неабияке безпекове значення для європейської спільноти. Разом з тим, ставлення та підходи ЄС до безпекової взаємодії з Україною є, наразі, досить суперечливими та неоднозначними. З одного боку, Україна вбачається європейцями одним із джерел походження загроз, з якими покликана впоратись СЗБП. Тобто, ключовий інтерес європейської спільноти по відношенню до нашої держави полягає в локалізації транскордонних загроз. З іншого ж, роль та місце України в сучасній міжнародній безпековій системі обумовлює об'єктивний інтерес ЄС розвивати співпрацю із нею в контексті СЗБП [3, с. 160].

Україна як джерело транскордонних загроз

Загальним чинником у цій проблематиці є невизначений безпековий простір, що його являє собою Україна. Розпад радянського блоку значною мірою змінив геополітичні реалії, роль та місце України в безпеці континенту. З набуттям незалежності, наша держава, за словами низки західних політологів, опинилась в т.зв. «вакуумі сили», або «сірій зоні». По мірі того, як НАТО та ЄС реалізували проекти свого розширення на Схід, в тому числі, й за рахунок включення до свого складу країн ЦСЄ, географічні межі «вакууму сили» скорочувались.

Інші ж чинники ставлення ЄС до України як одного з джерел «м'яких», проте суттєвих загроз власній безпеці, можна умовно поділити на три категорії.

Перша пов'язана з сучасною динамікою соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави. Складна соціальна обстановка обумовлює існування високого рівня злочинності, в тому числі і міжнародної, масової трудової, як правило нелегальної, еміграції, торгівлі людьми, корупції серед представників правоохоронних органів та владних структур, а також проникненню в країни ЄС дешевої промислової продукції, сировини та продуктів харчування.

Другий тип загроз можна охарактеризувати як транскордонні. Серед них найбільш небезпечними для ЄС вбачаються організована транскордонна злочинність, транзитна нелегальна міграція з третіх країн, контрабанда наркотичних речовин та зброї, відмивання «брудних грошей». Особливої актуальності, впродовж останнього часу, набуло створення на території України «філій» міжнародних терористичних угруповань з подальшим їх проникненням на територію ЄС.

Третій тип загроз становить блок техногенних катастроф та стихійних лих. За деякими даними Україна на сьогодні посідає друге після Росії місце серед країн-сусідів ЄС за кількістю небезпечних та екологічно брудних виробництв. В нашій державі продовжують функціонувати атомні електростанції, побудовані за тією ж технологією, що і Чорнобильська АЕС. Екологічна ситуація Донецько-Придніпровського регіону залишається надзвичайно складною. Україна наразі також не має відпрацьованого механізму подолання наслідків стихійних лих та надзвичайних ситуацій, про що свідчать наслідки неодноразових повеней в Закарпатті, спалахів інфекцій і т.п. [3, с. 123-129]

Україна як безпековий партнер ЄС: напрями і механізми співпраці

Важливим зовнішньополітичним завданням України і ЄС є формування безпечного міжнародного середовища. Зміцнення систем колективної безпеки в європейському та трансатлантичному просторі, розвиток кооперації у політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах у глобальному та регіональному вимірах є важливими гарантіями суверенного розвитку європейських країн. В цьому контексті співробітництво між Україною та ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики є дієвим фактором зміцнення безпеки і стабільності на Європейському континенті.

Варто наголосити, що безпосереднє межування України з Європейським Союзом та євроатлантичними структурами з одного боку, та євразійськими – з іншого, може зробити її де-факто одним з ключових гравців у європейській системі безпеки.

По-перше, Україна в Європі посідає друге місце за площею, поступаючись лише Росії та шосте місце за населенням – після Росії, Німеччини, Великої Британії, Франції та Італії (сьоме, якщо враховувати Туреччину). Україна має достатній, хоча й послаблений за останні 20 років, демографічний, природно-ресурсний, економічний, науково-технічний та освітній потенціал. Тому, об'єктивно, Україна може виступати не тільки споживачем безпеки, але і її продуцентом.

По-друге, Україна виступає рубіжною країною як для європейського простору, так і для євразійського. Таким чином, Україна належить до міжсистемної периферії, яка підпадає під вплив інтересів обох геополітичних суб'єктів. Водночас геополітичне розташування перетворює Україну на своєрідний геополітичний центр – державу, яка в силу свого географічного положення виконує комунікаційні функції між двома геополітичними комплексами, має потенціал контролю доступу до них. Україна виступає основним комунікаційним каналом між європейським та євразійським геополітичними просторами, отже й ключовою ланкою для їх об'єднання у один панєвропейський простір.

По-третє, «транзитний» фактор. Геополітичне розташування України між об'єднаною Європою та Євразією, чорноморським та балтійським регіонами обумовлює її долю транзитної держави. Безпека та стабільність, міцність державних інституцій значною мірою визначає характер транзитних обмінів через її територію.

З огляду на складності інтеграції України до НАТО, співробітництво в рамках Спільної політики безпеки і оборони ЄС (СПБО ЄС) може слугувати свого роду «полегшеною моделлю» взаємодії Заходу та України у військово-політичній та оборонній сферах, сприятиме наближенню останньої до євроатлантичних стандартів, надасть помітного поштовху розвитку цінностей демократії, прав, свободи та безпеки індивіда [3, с. 164].

В той же час слід мати на увазі, що визнаючи особливу роль нашої держави в побудові європейської безпеки, ідеологи СПБО і СЗБП ЄС у цілому, очевидно, в першу чергу зацікавлені

в локалізації різного роду транскордонних загроз, продуцентом яких може потенційно виступати Україна. Співробітництво з нашою державою, принаймні на даному етапі, розглядається у якості одного із превентивних інструментів подолання таких загроз. Лише в другу чергу європейці зацікавлені в співробітництві з Україною в контексті реалізації завдань СПБО в Європі чи інших регіонах світу, сприянні з її боку розбудові військових можливостей європейської спільноти. Тому, саме з Росією, а не з Україною, європейці наразі готові створювати «простір свободи, безпеки та співробітництва».

Чи найбільш успішною сферою практичного співробітництва України із ЄС в контексті СПБО є участь у врегулюванні кризових ситуацій. Готовність європейської сторони до взаємодії з нашою державою на цьому напрямку, очевидно, пояснюється тим, що вона не прагне за нинішнього стану справ в Україні розширеного політичного діалогу, подальшої розбудови механізмів співробітництва, вироблення та узгодження спільних позицій. Невеликий реальний внесок України у вигляді технічних засобів та особового складу до реалізації миротворчих операцій не дозволяє нашій державі бути належним чином представленою в органах СПБО на сучасному етапі, в тому числі й через фінансові аспекти. Наразі, і це є позицією європейської сторони, може йти мова лише про долучення України до миротворчих операцій та заходів по врегулюванні кризи Європейським Союзом.

Одним з найбільш успішних прикладів співробітництва між Україною та ЄС є врегулювання кризової ситуації в Придністров'ї.

Для національної безпеки України важливим є вирішення конфлікту з огляду на те, що Придністров'я знаходиться на кордоні з Україною, територією цієї республіки проходять стратегічні транспортні та енергетичні комунікації; на кордоні України фактично знаходиться величезна кількість боєприпасів, які Росія не має наміру утилізувати; територія пропускає потужні потоки контрабанди, торгівлі наркотиками, зброєю та людьми. Наявність в даному регіоні зони нестабільності створює небезпеку для самої України.

Позиція України стосовно підтримки реінтеграції Молдови цілком відповідає європейським підходам і баченню перспектив вирішення цієї проблеми.

В грудні 2005 р. на придністровській ділянці україно-молдавського кордону розпочала діяльність Місія ЄС з допомоги Україні та Молдові з прикордонних питань (EUBAM). За спільною оцінкою ЄС та України, діяльність Місії є одним із найуспішніших прикладів солідарної співпраці в питаннях політики кордонів (border management) та врегулювання одного з найбільш гострих територіальних конфліктів. Місія ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) допомагає митним, прикордонним і правоохоронним службам вдосконалювати професійні навички їхніх працівників, що у довгостроковій перспективі сприятиме підвищенню рівня дотримання принципу верховенства права у цих органах. Україна повністю підтримує діяльність EUBAM і активно співпрацює як з Місією, так і з Республікою Молдова. Місія сприяла розширенню міжвідомчої співпраці як в межах України, так і між Україною та Республікою Молдова. Загалом значних успіхів вдалося досягти у налагодженні співпраці спрямованої на врегулювання Придністровського конфлікту. Хоча кордон між Україною та Республікою Молдова (зокрема на його придністровській ділянці) не контролюється належним чином, боротьба з незаконною прикордонною діяльністю ведеться з дедалі більшою відповідністю. У той же час у зв'язку з деякими законодавчими протиріччями та високим рівнем корупції, особливо у судовій системі, багатообіцяючі дії правоохоронних органів часто зазнають невдачі [4, с. 5]. В 2009 р. сторони погодилися подовжити мандат Місії до кінця листопада 2011 року.

З 2003 р. Україна бере участь у Поліцейській місії ЄС в Боснії та Герцеговині, український миротворчий потенціал у якій нараховує 5 осіб. А в 2004-2005 рр. Україна брала участь у Поліцейській місії ЄС в Республіці Македонія «ПРОКСИМА».

На порядку денному співробітництва між Україною та ЄС також стоїть питання енергетичної безпеки. Після українсько-російського газового конфлікту 2009 р., який безпосередньо

зачепив дві третини європейських країн, зацікавлення Євросоюзу у стабільному транзиті газу українською територією зумовило активне обговорення теми участі у модернізації української газотранспортної системи. Підписання 29 березня 2009 р. Брюссельської декларації про модернізацію української ГТС стало першим кроком до розробки конкретних проектів у цій сфері. Однак в українсько-європейському діалозі провідні позиції належать третій стороні – російській – яка всіляко уникає тристороннього формату співпраці, дотримуючись курсу на двосторонні домовленості як з європейськими країнами, так і з Україною.

Інші ключові питання, які становлять першочергову важливість для ЄС і містять євроінтеграційну перспективу для України, є проблеми нелегальної міграції та захист і безпека кордонів. Україна не стільки сама потерпає від напливу нелегальних мігрантів, скільки становить небезпеку для ЄС як транзитна територія для нелегальної міграції в Західну та Центральну Європу.

З 1 січня 2008 року набули чинності угоди про спрощення візового режиму та про реадмісію між Україною і ЄС, після виконання відповідних процедур у 2007 році. Обидві сторони тісно співпрацюють для приведення порядку поводження із затриманими незаконними мігрантами в Україні у відповідність до стандартів ЄС. Нині Україна і Євросоюз займаються технічним впорядкуванням українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського, українсько-румунського кордонів; з метою ретельної «фільтрації» нелегалів та контрабанди на вищезазначених кордонах здійснюється технічне переоснащення Прикордонних військ України.

Україна запозичує досвід своїх сусідів – нових держав-членів ЄС щодо посилення режиму охорони державного кордону, зокрема, щодо збільшення кількості персоналу на кожному пункті перетину кордону, використання на прикордонних пунктах системи зняття відбитків пальців та запровадження нових технологій спостереження, тим більше, що є можливість залучати на ці цілі ресурси країн ЄС, адже останні розуміють, що в даному випадку безпека України – це і їх безпека. Так, Європейський Союз розпочав проект, спрямований на підвищення ефективності системи набору й розвитку професійного персоналу в Державній прикордонній службі України відповідно до європейських стандартів. Проект «Посилення системи управління людськими ресурсами Державної прикордонної служби України» виконується у рамках Національної програми TACIS в Україні. На його реалізацію Євросоюз виділив чотири мільйони євро, а держдепартамент США — 425 тис. дол.

В рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС вже протягом п'яти років діє механізм приєднання України до заяв та виступів від імені Європейського Союзу. За цей час Україна приєдналася до більш як тисячі документів, а рівень солідарності нашої держави з ЄС стабільно тримається на позначці 92 – 95 %. Починаючи з 2000 року Україна мала право приєднання до заяв та виступів від імені ЄС у односторонньому порядку після їхнього офіційного оприлюднення.

З 17 травня 2005 року у рамках виконання Плану дій Україна – ЄС набув чинності новий механізм, за яким МЗС України почало отримувати проекти відповідних документів заздалегідь. Таким чином, у разі прийняття рішення щодо доцільності приєднання до певної заяви або виступу від імені ЄС, на момент оприлюднення Україна фігурує у тексті документа серед переліку держав, що розглядають його зміст як складову офіційної національної позиції з того чи іншого питання.

Рішення ЄС залучати Україну до заяв та виступів з регіональних та міжнародних питань фактично надало нашій державі ті можливості, які свого часу отримали країни-кандидати на вступ та держави, залучені до процесу стабілізації та асоціації.

В ході подальшого зближення позицій України та ЄС з міжнародних питань поступово має увійти в дію механізм, що передбачатиме не лише надання позицій Брюсселя Києву для приєднання, а й участь в їх опрацюванні [5, с. 5].

В рамках реалізації Плану дій 1 лютого 2007 р. набула чинності Угода між Україною та ЄС про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Серед важливих консультативних заходів можна відзначити продовження консультацій з питань зовнішньополітичного планування між Політичним департаментом Генерального секретаріату ЄС та МЗС, а також започаткування експертних консультацій з ЄС з питань проведення в Україні оборонної реформи та реформування військової організації держави з метою досягнення взаємосумісності з відповідними європейськими структурами, продовження консультацій у форматі Україна – Трійка Політикобезпекового комітету ЄС.

Значний потенціал має співробітництво України з ЄС у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення. На жаль, факторами, що обмежують можливості по співпраці є, по-перше, брак згуртованості і проблема з розподілом компетенції між Європейською Комісією, Європейською Радою і державами-членами в реалізації стратегії ЄС з протидії поширенню зброї масового знищення і, по-друге, обмеженість фінансових ресурсів для заходів у сфері нерозповсюдження.

Співробітництво між Україною та ЄС у вищезазначених сферах може інтенсифікуватись завдяки реалізації нового інструменту дво- та багатостороннього співробітництва в рамках програми ЄС «Східне партнерство», яка була ініційована в 2009 р. відносно 6 пострадянських країн – Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови і України. Одним з важливих аспектів багатосторонньої співпраці є підтримка безпеки і стабільності в зонах «заморожених конфліктів», які розташовані у чотирьох з шести пострадянських країн Східного партнерства.

Згідно офіційної інформації, розміщеної на інтернет-сторінці Міністерства оборони України, пріоритетами військової співпраці між Україною та Євросоюзом на сучасному етапі є:

- 1) розширення формату військово-політичного діалогу між керівництвом Збройних Сил України та Військовим комітетом і Секретаріатом Ради ЄС;
- 2) навчання українських офіцерів в освітніх закладах ЄС;
- 3) підготовка до спільних військових навчань, а також багатонаціональних операцій з підтримання миру;
- 4) залучення Збройних Сил України до формування багатонаціональних бойових тактичних груп (далі – БТГ) ЄС;
- 5) використання можливостей України щодо повітряних перевезень під час операцій Євросоюзу.

З метою реалізації визначених пріоритетних завдань практичні заходи військового співробітництва здійснюються в рамках Плану дій Україна – ЄС, положень нового політичного документа Порядок денний асоціації Україна – ЄС у частині, що стосується Міноборони, а також річних робочих планів співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС на 2009 рік (у сфері Спільної політики безпеки та оборони) [6].

Беручи до уваги стан фінансування заходів міжнародного співробітництва Міністерства оборони України, рішенням Кабінету Міністрів України від 11.09.09 № 49319/2/1-09 був погоджений скорочений перелік заходів Робочого плану на 2009 р., до якого увійшли:

візит начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України для участі в засіданні Військового комітету ЄС на рівні начальників генеральних штабів, 03-05.11.09 (захід скасовано);

візит представників Збройних Сил України з метою участі у спостереженні за заключною фазою навчань з сертифікації Британо-нідерландської БТГ ЄС, 23-27.11.09, Велика Британія (захід реалізовано);

візит представників Збройних Сил України для стажування у структурних підрозділах Генерального штабу Збройних сил Словаччини з метою вивчення досвіду участі в операції ЄС EUFOR «ALTHEA» та тематики бойових тактичних груп ЄС (перенесено на 2010 рік за ініціативою Словацької Сторони).

Крім цього, протягом 2009 року в рамках співробітництва Збройних Сил України з Військовим комітетом і Секретаріатом Ради ЄС реалізовано такі заходи:

24-25.04.09 – участь начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України в зустрічі начальників генеральних штабів збройних сил країн Вишеградської четвірки, України та Балтійських країн (м. Гданськ, Республіка Польща), за результатами якої започатковано опрацювання можливого залучення санітарного літака Ан-26 «Віта» до складу бойової тактичної групи ЄС «Балтійська»;

06.05.09 – робоча зустріч начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України з Головою Військового комітету ЄС генералом А.Бентежа (м. Брюссель, Бельгія), за результатами якої розпочато опрацювання питань можливого внеску України до операції ЄС EUFOR ALTHEA в Боснії і Герцеговині шляхом направлення вертолітного підрозділу Збройних Сил України та залучення санітарного літака Ан-26 «Віта» до складу бойової тактичної групи «Балтійська»;

15.05.09 – робоча зустріч командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України з представниками Генерального секретаріату Ради ЄС з метою ознайомлення з сучасним станом Військово-Морських Сил Збройних Сил України та перспектив розвитку співробітництва України з ЄС у рамках програми «Східне партнерство»;

23.11-04.12.09 – моніторинг проведення цивільно-військових навчань ЄС з урегулювання кризових ситуацій СМЕ-09;

09-11.12.09 – участь представників Збройних Сил України в конференції (м. Афіни, Греція) з метою презентації національних спроможностей щодо залучення сил та засобів Збройних Сил України до БТГ HELBROC;

регулярні робочі зустрічі з представниками воєнно-дипломатичного апарату, акредитованого в Україні, стосовно забезпечення реалізації ініціатив, започаткованих під час військово-політичного діалогу, обговорення перспектив розвитку співробітництва, вирішення організаційних питань з підготовки заходів.

Робочий план на 2010 р., опрацьований в Генеральному штабі Збройних Сил України, передбачає проведення 15 заходів.

08.06.09 на ім'я Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України надійшов офіційний лист Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики і політики безпеки Х.Солани щодо запрошення України взяти участь у військовій операції ЄС EUFOR ALTHEA в Боснії і Герцеговині, що формалізувало підстави розпочати практичне опрацювання зазначеного питання.

Залучення національних сил та засобів до зазначеної операції відповідає пріоритетним напрямкам Порядку денного асоціації Україна – ЄС і положенням Угоди між Україною та Європейським Союзом про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з урегулювання криз, ратифікованої Законом України від 06.03.08 № 137-VI.

Внесок України в колективні зусилля міжнародного співтовариства сприятиме встановленню миру в регіоні. Цей фактор позитивно відзначиться на розвитку співробітництва з ЄС у рамках Європейської політики безпеки та оборони і двостороннього військового співробітництва. Збройні Сили України за умов належного ресурсного забезпечення спроможні підготувати та направити миротворчий контингент у складі вертолітного підрозділу (2 вертольоти типу Мі-8 та до 50 військовослужбовців) для участі в зазначеній операції Європейського Союзу. Фінансові витрати Державного бюджету України на підготовку, направлення та утримання підрозділу в операції «EUFOR ALTHEA» становитимуть близько 61,7 млн. грн. (з них: на підготовку та перевезення – 41,3 млн., утримання на території Боснії і Герцеговини – 20,4 млн. грн.).

У Генеральному штабі Збройних Сил України розроблено та направлено до Міністерства закордонних справ України пакет нормативно-правових документів з метою проведення процедури міжвідомчого погодження та подальшого внесення на розгляд Главі держави.

На поточному етапі робота з комплексу питань щодо залучення сил та засобів Збройних Сил України до багатонаціональних бойових тактичних груп ЄС віднесена до одного з перспективних та важливих військових завдань. Практична реалізація такої участі дає можливість отримання і впровадження в національну практику позитивного досвіду та знань для створення мобільних, високооснащених частин і з'єднань, готових до виконання завдань за призначенням. У політичному контексті це є підтвердженням незмінності державного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію та конкретних намірів нашої держави до спільних дій з урегулювання криз у рамках Спільної політики безпеки та оборони.

Перехід роботи в практичну площину відбувся під час опрацювання можливого залучення санітарного літака аеромедичної евакуації Ан-26 «Віта» до складу БТГ ЄС «Балтійська», яка формується Польщею, Німеччиною, Словаччиною, Литвою, Латвією [6].

Водночас продовжується робота з перспективного залучення сил та засобів Збройних Сил України до майбутніх БТГ HELBROC (Греція, Болгарія, Румунія, Кіпр), Італо-угорсько-словенської БТГ ЄС, які заступають на чергування в другому півріччі 2011 р. та другому півріччі 2012 року відповідно, а також перспективної групи, яка формуватиметься країнами-членами Вишеградської четвірки (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія).

Відповідним рішенням керівництва Міністерства оборони України був погоджений перелік сил та засобів, які були задекларовані до складу БТГ «HELBROC», зокрема: рота морської піхоти, транспортний літак Іл-76МД, група штабних офіцерів Збройних Сил України. У Міністерстві оборони України була проведена процедура внутрішнього погодження Ноти про приєднання України до Технічної угоди (Note of Accession), яка укладена між країнами-учасниками БТГ «HELBROC».

Для участі в Італо-угорсько-словенській БТГ ЄС була визначена можливість направлення українського літака Іл-76МД.

При цьому перспективне залучення літаків Іл-76 МД до БТГ ЄС можливе за умови вчасного та повного фінансування заходів щодо продовження термінів служби планерів і двигунів літака, ресурс експлуатації яких вичерпано.

У 2009 році представники Збройних Сил України вперше брали участь у спостереженні за заключною фазою навчань з сертифікації Британо-нідерландської БТГ ЄС (23-27.11.09, Велика Британія), за результатами якого був набутий практичний досвід щодо процесу формування, підготовки та сертифікації бойових тактичних груп ЄС.

Також представники ЗС України взяли участь у конференції з метою презентації національних спроможностей щодо перспективного залучення сил та засобів Збройних Сил України до БТГ HELBROC, обговорення нормативно-правових аспектів, організаційних та підготовчих питань (09-11.12.09, м. Афіни, Греція).

Наразі процес визначення можливості залучення сил та засобів Збройних Сил України до складу бойових тактичних груп ЄС набуває реальних перспектив. Таким чином, створюються підстави участі Збройних Сил України в загальноєвропейській системі безпеки на постійній основі. У той же час перехід зазначеного співробітництва в практичну площину буде можливий лише після опрацювання цілого комплексу питань міжвідомчого характеру в Україні, основними з яких є порядок законодавчого та ресурсного (фінансового) забезпечення.

Отже, приєднання до бойових тактичних груп ЄС означатиме перебування виділених сил та засобів Збройних Сил України у відповідному стані готовності протягом півроку та можливе їх негайне направлення для виконання завдань у складі міжнародних військових формувань під егідою Євросоюзу. Тому актуальним є внесення змін до нормативно-правової бази України, яка б регламентувала військовий внесок держави в багатонаціональні військові формування, перебуваючи в оперативному підпорядкуванні міжнародних сил у готовності до негайного застосування без прийняття додаткових державних рішень.

Для врегулювання порядку законодавчого та ресурсного (фінансового) забезпечення реалізації зазначеного питання в Міністерстві оборони України розроблено та надіслано для між-

відомчого погодження проект Указу Президента України «Про доцільність залучення Збройних Сил України до багатонаціональних військових формувань високої готовності».

Метою проекту Указу є визнання доцільності участі України в багатонаціональних силах високої готовності (в тому числі у БТГ ЄС) та ініціювання процесу створення необхідної законодавчої бази шляхом внесення змін до чинних нормативно-правових актів України.

Внесення змін має регламентувати порядок залучення визначених сил та засобів ЗС України до багатонаціональних військових формувань високої готовності, перебування національного контингенту на оперативному чергуванні та вдосконалення процедур направлення для участі в операціях під проводом міжнародних організацій у разі активації відповідної ротації багатонаціональних військових формувань.

Протягом 2010 р. у Міністерстві оборони України продовжувалося опрацювання можливої участі України у військовій операції Європейського Союзу із забезпечення стримування, запобігання та недопущення актів піратства і озброєних розбійних нападів поблизу узбережжя Сомалі «EU NAVFOR ATALANTA».

Зокрема, в рамках підготовки участі України в операції «EU NAVFOR ATALANTA» представник Міністерства оборони взяв участь у міжвідомчій нараді з питань можливого розміщення українських груп захисту цивільних суден на борту корабля ВМС Королівства Нідерланди (7 липня 2010 р., приміщення МЗС України). За результатами наради прийнято рішення:

- утриматися від подальшого опрацювання питання можливого розміщення українського підрозділу на нідерландському військовому кораблі в період з 30 серпня до початку грудня 2010 року;

- продовжити роботу з пошуку інших можливих варіантів базування українського контингенту в районі операції та призначення представника ЗС України в Оперативний штаб операції ЄС.

Продовжується опрацювання практичних аспектів залучення до участі в цій операції фахівців підрозділів спеціального призначення Служби безпеки України та Міністерства оборони України (у складі озброєних груп захисту цивільних суден). Процес практичного направлення до місця проведення операції вищезазначених фахівців підрозділів спеціального призначення затягується у зв'язку з невирішеністю певних питань як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, переважно юридичної спрямованості.

Одним з перспективних напрямів співробітництва є участь України в багатонаціональній вертолітній ініціативі з посилення вертолітної спроможності ЄС та НАТО. Україна приєдналася до багатонаціональної вертолітної ініціативи з посилення вертолітної спроможності ЄС та НАТО (далі – БВІ) після надходження у 2008 році офіційного запрошення від представників країн засновників БВІ (Велика Британія та Франція). Президентом України 29.09.09 підписано Указ № 775/2009 «Про участь України у Багатонаціональній вертолітній ініціативі».

Враховуючи реальні можливості Збройних Сил України, визначено напрями приєднання України до БВІ:

- надання вертолітної техніки у якості внеску до фонду БВІ;
- проведення капітального ремонту та модернізації вертольотів на авіаремонтних підприємствах України;
- підготовка (перепідготовка) екіпажів вертольотів з використанням навчальної матеріально-технічної бази України;
- обслуговування вертольотів (у місцях проведення операцій) силами мобільних бригад українських спеціалістів;
- проведення науково-дослідних робіт у рамках БВІ [6].

Взаємодія без істотних військово-економічних зв'язків, як правило, не носить довгострокового, стійкого характеру, має обмежену тактичну цінність, яка, звичайно, в якийсь момент може бути і досить значно. Тому Україна, маючи достатній військово-промисловий

потенціал, зацікавлена в співробітництві зі ЄС у заповненні нестачі його військових можливостей (military capabilities). На думку О.Іжака, для залучення українських підприємств до військово-технічних програм країн ЄС треба знайти форму забезпечення принципу «справедливий обіг» (juste retour). Його сенс полягає у тому, що доля замовлень, яку отримують оборонні підприємства певної країни у спільних проектах мають дорівнювати долі закупівель спільної оборонної продукції урядом цієї країни. Якщо Україна не витрачає коштів на оборонну продукцію власних підприємств, не можна розраховувати, що це будуть робити європейські країни.

Головним здобутком України у військово-технічному співробітництві з країнами-членами ЄС і НАТО буде можливість проведення спільних з ними досліджень у військово-технічній сфері, розробки та серійного виробництва новітніх зразків озброєнь і військової техніки для забезпечення ними передусім Збройних Сил України та інших країн-партнерів, а також - для спільного з ними виходу на ринки третіх країн [7, с. 43-53].

З іншого боку, європейські країни, такі як Албанія, Болгарія, Боснія й Герцеговина, Угорщина, Греція, Латвія, Литва, Македонія, Польща, Румунія, Сербія, Чорногорія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, мають багато зразків озброєння та військової техніки (ОВТ) виробництва колишнього СРСР. Її узагальнення та простий підрахунок показує, що на озброєнні армій країн Центральної та Східної Європи на даний час перебуває близько 25 пускових установок тактичних та оперативно-тактичних ракет, майже 6400 танків, понад 4100 бойових машин піхоти, 8400 бронетранспортерів та броньованих розвідувально-дозорних машин, близько 7300 артилерійських гармат, що буксуються, 1700 самохідних гаубиць, понад 8000 мінометів, 2600 пускових установок протитанкових керованих ракет, 1300 реактивних систем залпового вогню, близько 1000 бойових літаків та літаків військово-транспортної авіації, 600 вертольотів та багато інших зразків ОВТ різних модифікацій.

В цій ситуації Україна може запропонувати європейським партнерам ремонт та модернізацію зразків ОВТ виробництва колишнього СРСР, що перебувають на оснащенні збройних сил країн Східної Європи, а також інших країн світу [8, с. 27].

Висновок

Національна безпека будь-якої країни зараз не може бути забезпечена повною мірою без тісної співпраці з впливовими міжнародними структурами безпеки. На сьогоднішній день ні Україна, ні ЄС не в змозі впоратися із загрозами безпеці самостійно. Їхня взаємозалежність у сфері безпеки є очевидною. Тому співробітництво в сфері зовнішньої політики і безпеки між Україною і ЄС є об'єктивно обумовленим і має значний потенціал.

Попри наявність певних проблем у економічній, соціальній сферах, можливості поглиблення співпраці України з ЄС у сфері безпеки не варто недооцінювати. На жаль, механізми участі України у вирішенні питань європейської безпеки, які пропонує нинішня політика суверенітету, не дають нашій державі можливостей впливу на політику ЄС, адекватних її потенціалу і зобов'язанням, які на неї накладаються як на стабільного і безпечного сусіда Євросоюзу. Саме у сфері безпеки Україна має реальні шанси закріпити за собою гідне місце серед європейських демократій і зміцнити шанси на майбутній вступ до Європейського Союзу.

Зважаючи на неготовність на даному етапі ЄС вести діалог про членство України в Євросоюзі, вбачається за доцільне в рамках європейського вектору зовнішньої політики України розробити та впровадити в життя т.зв. стратегію «малих кроків» у бік повноправного членства у ЄС, яка б поступово, поетапно просувала б нашу державу до укладення угоди про асоціацію з Євросоюзом. В основі цієї стратегії слід покласти концентрацію зусиль української сторони на окремих пріоритетних напрямках співробітництва, наприклад, питаннях зовнішньої і безпекової політики, реалізація яких вбачається можливою в короткотерміновій перспективі, з подальшим поетапним переходом до все більш й більш проблемних сфер.

В перспективі важливо б було, щоб Україна і ЄС у співробітництві в рамках СЗБП виходили з наступного:

1) прагнення України продовжувати взаємодію з інституціями в рамках Європейської політики безпеки і оборони - Європейським оборонним агентством, Інститутом досліджень безпеки, Європейським супутниковим центром, Центром моніторингу та інформації Європейської Комісії¹;

2) готовності сторін розвивати співробітництво у сфері демократичного контролю над воєнною організацією держави;

3) намагання України вивчати досвід та залучати фахівців ЄС щодо надання допомоги з питань забезпечення участі України в операціях ЄС, формування бойових груп швидкого реагування, створення багатонаціональних підрозділів для участі у миротворчих операціях ЄС, вивчати процес оперативного планування ЄС в рамках «Петерсбергських завдань» та підготовки військової поліції для місії ЄС; залучати особовий склад Збройних Сил України до освітніх програм та військових навчань ЄС.

4) налаштованості продовжувати консультації між Україною та ЄС щодо участі Збройних Сил України у врегулюванні кризових ситуацій; імплементувати схеми участі України в операціях ЄС із врегулювання криз; домовлятися про залучення українських фахівців до роботи у структурах ЄС та країн-членів, які створені в рамках Європейської політики безпеки і оборони (Центр з питань постконфліктного розмінування тощо).

5) поступового розвитку механізмів взаємодії у випадку виникнення викликів спільним принципам у сфері безпеки.

Література

1. Изменение в системе международных отношений и Европа. – М.: ИНИОН, 1995. – С. 5.
2. Манжола В.А., Андрущенко С.В. та ін. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин (аналітична доповідь). – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2006.
3. Семенюк О.Л. Спільна політика ЄС у сфері безпеки та оборони в умовах його розширення / Дис. на здобуття наук. ступеня к.п.н. – К.: ІМВ КНУ, 2007. – С.160.
4. Звіт про здійснення Європейської політики сусідства у відношенні України - Додаток до Повідомлення Європейської Комісії для Ради Європейського Союзу та Європейського Парламенту «Здійснення Європейської політики сусідства у 2007 році» Брюссель, 3.04.2008, SEC(2008) 402. – С.5.
5. Веселовський А. Відносини Україна – ЄС: частина майбутнього, що минула // Відносини Україна – ЄС: у вимірі року. International Review, # 4, грудень 2007 року. – С. 5.
6. Участь України в Спільній політиці безпеки та оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=euintegration&sub=uch_v_sppolit. – Назва з екрану.
7. Робочий план Військового комітету ЄС – Україна, починаючи з 2007 року, став першим документом у практиці Військового комітету ЄС і формалізував відносини Військового комітету ЄС з військовим відомством України, яка не є членом ЄС. Подібних документів з іншими партнерами ЄС не існує.
8. Їжак О. Біля «відчинених дверей»: європейська оборонна інтеграція і національна безпека України // Політика і Час. - 2002. - № 2. - С. 43-53.
9. Борохвостов В.К. Оборонно-промисловий комплекс України: стан та можливі напрями співробітництва з країнами Заходу // Стратегічна панорама. – 2004, № 3. – С.27.

¹ Зокрема, корисно створити спільну дослідницьку групу Україна - ЄС з вивчення довгострокових стратегічних проблем європейської політики безпеки. Доцільно розвивати співробітництво у сфері воєнної науки на двосторонній і багатосторонній основі. Варто здійснювати співпрацю в удосконаленні ідейно-виховної роботи в Збройних Силах України в дусі європейських цінностей: можливі форми партнерства – візити лекторів, переклад літератури, наради керівників військових журналів тощо. Перспективним напрямком вважається співробітництво молодіжних організацій армій європейських країн і України у формі нарад представників організацій, проведення армійських таборів дружби тощо.